

Lärar-elev-relationens betydelse och lärarens relationskompetens

Louise Klinge

År 2013 berättade en lärarstudent för mig att hon två gånger hade kissat på sin stol medan hon gick i folkskolan. Hon var nämligen så rädd för sin matematiklärare att hon inte vågade be om lov att gå på toaletten.

I filmen Hets (1944) blir Jan-Erik (Alf Kjellin) terroriserad av sin latinlärare. Det slutar med att han blir relegerad från skolan och missar studentexamen.

By Alf Sjöberg. (Vasabladet, 2 September 2011.) [Public domain], [via Wikimedia Commons](#)

Relationen mellan läraren och eleven är helt avgörande för om elevernas skolgång upplevs som god eller dålig, men också för elevens fortsatta väg i livet. Den goda relationen mellan läraren och eleverna är vad som skapar både det kitt som kan binda klassen samman som en lärgemenskap fokuserad på ett gemensamt mål, och den olja som kan få saker att löpa friktionsfritt – genom vänlighet, hjälpsamhet och uppmärksamhet. Lärar-elev-relationen påverkar så många betydelsefulla aspekter av skolans vardag. Det är dokumenterat att relationen bland annat påverkar:

- Elevers lärprocesser och kunskapsresultat
- Sociala relationer i klassen
- Hur välfungerande utsatta barn är
- Elevers trivsel, inklusive självkänsla, stressnivå, självkontroll och självreglering
- Elevers framtid

Relationens karaktär förändras, men dess betydelse minskas inte i takt med att eleverna blir äldre. Inte bara barns, utan även ungdomars kunskapsprestationer och trivsel påverkas också i hög grad av kvaliteten på lärar-elev-relationen.

Elever vill uppleva, att de är viktiga för sin lärare

I varje interaktion är det lika viktigt hur något sägs eller görs, som vad det är som sägs eller görs. Det sätt vi säger något på, och de gester som åtföljer orden, förmedlar nämligen vad vi upptas av här och nu. Våra inre tillstånd som humör, känslor, fokus och intentioner materialiseras i icke-verbala och verbala uttryck, som gör det möjligt för andra att läsa av oss. Därför kan elever märka hur uppmärksamma vi är på dem. Och elever är i samspelet med sin lärare först och främst intresserade av om de betyder något för läraren. Den upplevelsen får de, när läraren agerar på ett relationskompetent sätt, det vill säga när lärarens handlingar både understöder klassens lärgemenskap och elevernas trivsel och allsidiga utveckling (där allsidig ska förstås som både elevens kunskapsmässiga, personliga och sociala utveckling). Men vad kännetecknar mer exakt lärarens relationskompetenta handlingar, där eleverna kan märka om läraren är uppmärksam på dem?

Kännetecknen för lärares relationskompetens

1. Avstämmdare,
2. Omsorgsetiska handlingar och
3. Stöd för elevers psykologiska behov.
4. När du agerar relationskompetent i undervisningen placerar du dig på elevernas våglängd och dina ord och handlingar hjälper eleverna att behålla koncentrationen och gör det möjligt för dem att både kunna och vilja följa ditt ledarskap. Avstämmdare som leenden och skratt, vänliga ord, tjamning i turordning, spegling och beröring spelar här en avgörande roll. Mina elevintervjuer visar att eleverna är mycket uppmärksamma på lärarens verbala och icke-verbala kommunikation, och avstämmdare ger dem upplevelsen att läraren är inriktade på dem och vill dem det allra bästa.
5. Att ge och ta emot omsorger är något som kännetecknar oss människor och ett av våra fundamentala mänskliga behov. Önskan att ingå i kärleksfulla relationer ger oss ett etisk ideal, som har stor betydelse för hur vi möter andra människor. Lärarens omsorgsetiska handlingar främjar elevernas möjlighet att vistas i skolmiljön på ett sätt där de både kan och vill uppträda omsorgsfullt. Det betyder till exempel att ingen elev förödmjukas och elevernas fysiska behov uppmärksammas. Det hör att låta elever som är snuviga få gå ut och snyta sig, och att eleverna inte ska behöva sitta stilla alltför länge åt gången.
6. För att få eleverna att tillgodogöra sig undervisningen, är det avgörande att de i sin undervisning får tre psykologiska behov tillgodosedda: att uppleva självbestämmande, kompetens och samhörighet. Det sker först och främst när läraren gör det möjligt för eleverna att uppleva undervisningen som meningsfull, att uppgifterna är anpassade till deras ämneskunskaper och att var och en upplever sig som en värdefull del av klassens gemenskap.

Lärarens psykologiska behov ska stödjas

För det första är det avgörande att lärarens egna psykologiska behov understöds i dennes arbetsliv. I förhållande till behovet att uppleva självbestämmande, innebär det bland annat att läraren kan se de arbetsuppgifter som hen blir tilldelad som meningsfulla. Att läraren ska känna tillfredsställelse över sin kompetens förutsätter att hen har tillräckliga resurser till sitt förfogande, som matchar behoven i undervisningen. Och i förhållande till behovet att känna samhörighet betyder det till exempel att läraren ska trivas både tillsammans med sina kolleger och sina elever.

Kunskap om barn och inläring

För det andra ska läraren ha en både generell och specifik kunskap om eleverna och deras inlärnings- och utvecklingsprocesser. Detta är bland annat nödvändigt, för att läraren ska kunna ställa realistiska krav på sina elever, och för att läraren ska kunna anpassa undervisningen till elevernas nivå. Vissa lärare har bara en enskild lektion i veckan i många olika klasser och har kanske därför inte ens lärt sig elevernas namn. Det försvårar en god undervisning.

Receptiv orientering

För det tredje ska läraren ha ett förhållningssätt som jag benämner receptiv orientering. Det är en mottagandefokusering på eleverna, undervisningsinnehållet och läraren själv, som möjliggör en samstämmighet hos de tre centrala komponenterna. Den receptiva orienteringen är både ett villkor för att läraren ska agera relationskompetent, och ett förhållningssätt som läraren har till undervisningen. Den receptiva orienteringen förutsätter fyra ytterligare villkor, nämligen:

1. Positiva känslor. Annan forskning har visat att positiva känslor utökar handlingsrepertoaren genom att bland annat främja kognitiv förmåga, vänlighet, flexibilitet, uppskattning av andra och minskad stress.

2. Närvaro framhäver lärarna upprepade gånger i intervjuer som nödvändigt för att kunna överblicka klassrummets komplexitet och anpassa sina didaktiska val därefter.
3. En mentaliserande inställning innebär, att läraren uppfattar elevens handlingar som motiverade av meningsfulla önskningar och behov, och därigenom möter eleven öppet och nyfiket. Intervjuer med lärare, i kombination med observationer av undervisningen, har visat att mentaliseringsförmågan är av avgörande betydelse för om läraren kan förhålla sig receptivt och därmed agera relationskompetent i undervisningen.
4. Ämnesmässig samt ämnes- och allmändidaktisk kompetens, för om läraren inte behärskar sitt ämne utan och innan och vet hur man bäst undervisar i det, kan läraren inte förmedla det på ett engagerande vis och bidra till att skapa meningsfulla kopplingar mellan ämnet och eleverna. Lärarna framhävde att det i hög grad påverkade samspelet med eleverna om de kände sig hemma i det ämne som de arbetade med i undervisningen.

Dessa fyra punkter bör bland annat leda till diskussioner av lärares arbetsförhållanden, kulturen på skolorna och lärarutbildningens innehåll.